

Світлана РОМАНЮК,
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»

СВОЄРІДНІСТЬ ІДІОЛЕКТУ ЮРІЯ ШЕВЕЛЬОВА

Лексичний рівень

УДК 821.161.2

У статті йдеться про особливості лексичного рівня ідіолекту Юрія Шевельова на матеріалі неформального письмового дискурсу автора, зокрема його листування та спогадів. Наголошено на потребі розгляду лексичних репрезентацій ідіолекту і з погляду неології як лексикологічного піднапряму, і з погляду соціолінгвістики – зважаючи на соціолінгвістичну природу ідіолекту як явища. Проаналізовано механізм авторизації узуальної лексики та досліджено фонетичні, морфологічні, лексичні, семантичні оказіоналізми, а також графосемантизми Юрія Шевельова.

Ключові слова: ідіолект; авторизована лексика; фонетичний, морфологічний, лексичний та семантичний оказіоналізм; графосемантизм.

Юрій Шевельов, якого заслужено називають одним із найвидатніших українців ХХ ст., свій внесок у розбудову української мови зробив не лише в дослідницькому, теоретичному аспекті. Будучи цілісною мовною особистістю, він не тільки вибудовував україністичну концепцію в наукових дослідженнях, а й активно працював з українською мовою на практиці, у власному вжитку використовував широкі лінгвокреативні можливості, що закладені у мові потенційно, але не завжди реалізовані в мовленнєвій діяльності. Саме тому для українського лінгвіста Ю.Шевельов цікавий і як науковець, і як мовець із чітко вираженим індивідуальним стилем наукового й неформального (приватного) письма.

Найвиразніші індивідуальні особливості мови Ю.Шевельова простежуються у його неформальному письмовому дискурсі, що можна пояснити кількома причинами. По-перше, більшість праць науковця, включно з його *Opus Magnum* – «Історичною фонологією української мови», писані в оригіналі англійською. Постаючи в україномовній науковій традиції як перекладні тексти, вони не можуть давати підставу для об'єктивних міркувань про лексичний рівень ідіолектної системи. По-друге, Ю.Шевельов є класиком славістики зі своїми вчителями й авторитетами в цій галузі, чому присвячена не одна його розвідка. Відповідно він розробляє нові теорії в межах уже сформованої на той час славістики як самостійної дисципліни з власним категорійним апаратом. Усе це не створює сприятливого контексту для словесних експериментів. Наукові тексти мовознавця, на наш погляд, більше надаються для аналізу синтаксичного аспекту ідіолекту, використання специфічних засобів зв'язності й цілісності, а також засобів увиразнення й актуалізації в науковому тексті.

Натомість неформальне письмо, до якого залічуємо епістолярій і спогади, може вповні продемонструвати розмаїтість лексичних новотворів автора, оскільки самі закони жанру в поєднанні із загальною для текстів такого характеру іронічною настано-

Юрій Шевельов

вою передбачають мовну гру й лексичні експерименти. Тому найцікавішими для дослідження неформального письмового дискурсу Ю.Шевельова стали два автобіографічні томи «Я – мене – мені (і довкруги): спогади», книжка про культурне життя в різні періоди «З історії незакінченої війни», «Вибране листування на тлі доби», що його видала Оксана Забужко, а також окремі статті, друковані в діаспорних і «континентальних» виданнях, присвячені різним діячам культури, приміром, диптих «Спроби дружніх портретів», опублікований у журналі «Сучасність», спогади про Віктора Петрова, вміщені у діаспорному виданні «Українознавство і французьке культурне життя», «Віктор Петров, як я його бачив» тощо.

Дослідження корпусу неологізмів Ю.Шевельова актуальне тим, що специфіка мовної особистості автора спонукає застосувати своєрідну методологію дослідження. Оскільки його наукова біографія охопила кілька культурних епох української історії, для з'ясування визначальних рис лексичного складника ідіолекту науковця важливий не лише аспект суто лексикологічний, а й соціолінгвістичний – з огляду на соціолінгвістичну природу самого поняття *ідіолекту* як «сукупності індивідуальних особливостей, які характеризують мовлення окремого індивіда»¹ – на противагу *ідіостилеві*, що ближчий до поняття «індивідуальний стиль», – сукупність основних стильових особливостей, які характеризують твори того чи того автора у конкретний період чи всю його творчість»².

Поширеною є думка про абсолютну тотожність *ідіостилю* й *ідіолекту*. Так, ще В.Григор'єв писав, що «будь-який ідіостиль як факт сучасної літератури є водночас й ідіолектом»³. Однак ототожнення їх може бути виправдане лише для досліджень у галузі сти-

¹ Ставицька Л. Про термін *ідіолект* / Л.Ставицька // Українська мова. – 2009. – № 4.

² Там само. – С. 11.

³ Григор'єв В. Грамматика идиостиля: В.Хлебников / В.Григор'єв. – Москва: Наука, 1983. – С. 4.

лістики, бо за такого прирівнювання, зазначає Л.Ставицька, «спостерігаємо не що інше, як механічне перенесення ідіолекту до стилістичної терміносистеми»⁴. Тим часом про відмінність у природі цих понять свідчить і сам морфемний склад слів: *ідіо-* у значенні «індивідуальний» у поєднанні з кореневою морфемою *-стиль* закорінює поняття до стилістичної сфери, де йдеться передовсім не про мовні параметри особіно, а мовні характеристики, що виконують естетичну функцію. Саме тому поняття ідіостилу найбільше застосовують для аналізу художніх текстів. Натомість той самий префікс *ідіо-* в поєднанні з продуктивним для сучасної лінгвістики коренем грецького походження *-лект*, тобто «наділений здатністю говорити»⁵, скерує поняття у бік мови як явища соціального (що відображають також інші лінгвістичні терміни з тим самим коренем – *діалект, соціолект, гендерлект* та ін.).

Відповідно поняття *ідіолект* на осі протиставлення з *ідіостилем* є сукупністю винятково індивідуальних особливостей, властивих лише одному мовцеві. Крім того, погоджуємося з твердженням П.Гриценка про два шляхи пізнання ідіолекту: «аналізу текстів, у яких реалізована мовна діяльність ідіолекту, та моделювання мовного довкілля, яке впливало (могло впливати) на досліджуване індивідуальне мовлення та формування рис тексту»⁶. Отже, поняття *ідіолект* передусім має соціальну природу, адже позначає особливості мови й мовленнєвої діяльності індивіда на протиставлення мовному стандарту. Саме тому, з огляду на неодмінне залучення екстралінгвального чинника для аналізу ідіолекту, цей термін набув широкого вжитку в терміносистемі дисциплін, що аналізують мову з урахуванням різноманітних позамовних явищ. Так, власні визначення ідіолекту дають комунікативна, когнітивна лінгвістика, із аналізом цього поняття можна співвіднести розділ «Особистісний сенс у соціальному контексті» в роботі М.Макарова «Основи теорії дискурсу»⁷. Усе це дає підставу брати до уваги, за Л.Ставицькою, «екстралінгвальний фон мовотворчості письменника, також різнотипні інтертекстуальні проєкції конкретних мовно-естетичних феноменів»⁸ під час дослідження ідіолекту.

Саме такий підхід дає змогу вповні зрозуміти різні аспекти значення лексичного складника ідіолекту Ю.Шевельова. Щоб пояснити цю тезу, докладно проаналізуємо лексему *бубчики* – назву представників

літературного угруповання «Бу-Ба-Бу», що її вжив учений у статті «ГО-ГАЙ-ГО (про прозу Юрія Андруховича і з приводу)». На перший погляд це слово видається індивідуальним новотвором автора за доволі продуктивною для української мови моделлю творення зменшувально-пестливих форм іменників із суфіксом *-чик*. І можна навіть говорити про те, що Ю.Шевельов, представник старшого покоління інтелігенції, ставиться до «Бу-Ба-Бу» як до покоління виразно молодого (і за віком, і за ідейним й активно декларованим стильовим спрямуванням діяльності), а тому вдається до згаданого деминутивного форманта. Це власне-лексикологічне пояснення конкретної репрезентації лексичного рівня ідіолекту, яке можна зробити на підставі узагальненого категорійного значення форманта *-чик*. Проте в листі до Оксани Забужко від 30 липня 1996 р. Ю.Шевельов пише, що це слово він запозичив у неї⁹ – відповідно вперше воно згадане в одному з листів письменниці до нього, а саме від 28 червня 1996 р.¹⁰ Однак якщо Оксана Забужко вживає це слово цілком узгоджено з узагальненим значенням словотвірної моделі «корінь+зменшувально-пестливий суфікс *-чик*», то Ю.Шевельов обіграє його по-своєму. Провівши аналогію з німецьким словом *Bub* – хлопець, автор за допомогою такого міжмовного інтертексту пояснює важливі на його погляд естетичні характеристики творчості Ю.Андруховича. Тут не можна пропустити повз увагу той факт, що мати Ю.Шевельова мала німецьке коріння, і загалом, як стверджує Оксана Забужко і як ми можемо зробити висновок з епістолярію Ю.Шевельова, науковцеві «імпонувало саме Андруховичеве “германофільство”»¹¹. Тому паралель із німецькою мовою аж ніяк не випадкова.

Відповідно аналіз оказіональної мовної одиниці, зафіксованої в тексті Ю.Шевельова, відсилає до фактів не лише суто мовних, як-от будова слова, словотвірна модель, категорійне значення форманта. Майже кожна лексична одиниця, що її творить (чи по-своєму обіграє, як, скажімо, у прикладі з *бубчиками*) Ю.Шевельов – людина безумовно енциклопедичних знань, – містить кілька рівнів інтертексту. У цьому разі йдеться про інтертекст як взаємодію кількох текстів (лист – лист – стаття), різних мов (українська – німецька) та культурних обставин творення (феномен «Бу-Ба-Бу» – «германофільство» Ю.Андруховича – рецепція феномену в статті Ю.Шевельова).

Загалом серед лексичних інновацій, що їх ми зафіксували у текстах Ю.Шевельова, можемо вирізнити *авторизовану* лексику і *новотвори* (серед яких переважають номінації *оказіонального* характеру). Під *авторизованою* лексикою маємо на увазі узуальні одиниці, що їх автор систематично вживає із незначними відмінностями від літературного варіанта. Відмінності ці виявляються зазвичай на фонетичному рівні або на

⁴ Ставицька Л. Про термін *ідіолект* / Л.Ставицька // Українська мова. – 2009. – № 4.

⁵ Там само. – С. 3.

⁶ Гриценко П. Ідіолект і текст / П.Гриценко // Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка; Збірник наукових праць, присвячений 70-річчю від дня народження проф. С.Я.Єрмоленко / Відп. ред. В.Скляренко. – К.: Наукова думка, 2007. – С. 16.

⁷ Макаров М. Основы теории дискурса / М.Макаров – Москва: Гнозис, 2003. – С. 118–160.

⁸ Ставицька Л. Про термін *ідіолект* / Л.Ставицька // Українська мова. – 2009. – № 4.

⁹ Забужко О. Вибране листування на тлі доби / О.Забужко, Ю.Шевельов. – К.: Факт, 2011. – С. 125.

¹⁰ Там само. – С. 118.

¹¹ Там само. – С. 44.

рівні дистрибуції, тобто тих контекстів, у яких виступає одиниця. Такі слова не є індивідуальними лексичними інноваціями, адже характерне вживання їх могли зумовити не лише індивідуальні особливості мовлення, а й соціолінгвістичні умови формування мовної особистості автора. Специфічне використання окремих слів притаманне не лише одному мовцеві з огляду на соціокультурний простір їхнього формування, однак на осі протиставлення літературної норми та індивідуальних мовних особливостей вони постають як диференційні для мовлення індивіда.

Прихильники теорії соціолінгвістичної природи ідіолекту як явища не раз указували на зв'язок ідіолекту з територіальним діалектом, а також із особливостями соціального та професійного діалектів, що могли б уплинути на мовлення окремого індивіда. Так, Л.Фроляк розглядає ідіолект як частину говірки¹², тим часом автори російського «Словника соціолінгвістичних термінів» серед чинників формування ідіолекту згадують професійний, соціальний, територіальний, психофізичний¹³. У такому контексті цілком логічно залічувати авторизовану лексику до лексичної репрезентації ідіолекту, адже на осі протиставлення загального й індивідуального ця лексика тяжітиме до індивідуального. Хоча вона й може бути притаманна групі людей, проте не відповідає літературному стандарту, бо належить до діалектів. Така лексика є неодмінною ознакою ідіолекту як «варіативної репрезентації мовної діяльності певного носія мови»¹⁴, і вона у кожному разі відрізнятиметься від літературного стандарту.

До авторизованої лексики в текстах Ю.Шевельова зараховуємо узуальні одиниці, фонетично оформлені відповідно до Харківського правопису 1929 р. З першого тому спогадів «Я – мені – мене...» дізнаємося, що україномовна особистість автора формувалась у Харкові в той період, коли саме закладались основи українського правописання, які потім стали підґрунтям для відомого скрипниківського правопису. Покинувши Харків, а згодом й Україну, Ю.Шевельов залишився носієм того варіанта літературного ідіому української мови, що побутував у колах харківської інтелігенції. Перебуваючи на еміграції, він у письмовому мовленні послуговувався саме цим ідіомом, що по переїзді до Сполучених Штатів закріпився тамтешнім писемним дискурсом української діаспори. Звідси й *кльовни, діалектика, тріомфи, льяльність* тощо.

Отже, якщо фонетичні okazіоналізми, зафіксовані в лексиці Ю.Шевельова, протиставлені сучасному літературному стандарту лише за ознакою відповідності/невідповідності Харківському правопису, залічуємо їх до авторизованої лексики, вживання якої

пояснюється соціолінгвістичними умовами формування мовної особистості. Однак епістолярій та мемуари вченого багаті на фонетичні okazіоналізми й іншого характеру. Наприклад, у нього спостерігаємо фонетичне чергування *о/і* там, де в літературному варіанті мови чергування немає: *матеріальне добро – матеріальних дїбр*¹⁵. Отже, форма родового відмінка множини слова *добро* є фонетичним okazіоналізмом. Граматична форма *кметливости*¹⁶ є зразком авторизованого фонетичного okazіоналізму, оскільки закінчення *-и* в абстрактному іменникові жіночого роду в писемному дискурсі Ю.Шевельова уживає системно відповідно до Харківського правопису, а фонема *-е-* у корені зафіксована в одиничному використанні.

Крім того, прикметною для Ю.Шевельова вважаємо тенденцію вживати протетичний *[r]*, як-от у слові *гураган*. В одному з листів до Оксани Забужко він скористався словом *ГУРрикан* у контексті виразно іронічному: «А так – усе гаразд. До землетрусу чи ГУРрикану»¹⁷. За коментарем Оксани Забужко, це слово – не лише пародія на «діаспорний суржик», а й алюзія до поезії Едварда Стріхи. Походження слова від англійського *hurricane* очевидне. Однак Оксана Забужко наводить іще один інтертекстуальний зв'язок, закладений у цьому слові, цитуючи одного з улюблених авторів Ю.Шевельова – Е.Стріху: «Щоб гурррикан / Ррревів з еррреба / Й ррревли вітри»¹⁸. Коли зважити на те, що в листі йдеться про соціальні події та зрушення і саме цій темі присвячена згадана поезія, то така паралель цілком логічна. Графічна означеність неологізму першими трьома великими літерами свідчить про усвідомлену мовну гру – автор сам виділяє ониматопетичне ГУР, яке асоціюється з гуркотом, шумом чи просто голосним звуком.

Натомість слово *гураган*, зафіксоване у спогадах про МУР, ніяк не виділене графічно й ужите в контексті цілком серйозному: «Людей об'єднує або віра, гонена, як лісова пожежа, гураганом, або примус і колідочки організації, або вигода й зиск»¹⁹. Тому, очевидно, цей фонетичний okazіоналізм із протетичним *г-* був регулярним для мовлення Ю.Шевельова й не передбачав жодної мовної гри. Крім того, ці спогади писані 1964 р., коли автор уже викладав у Колумбійському університеті й мав, з одного боку, цілком сформований власний стиль писемного мовлення з його характерними особливостями, з іншого – стабільно перебував у колі американських славістів, а вони якщо й послуговувались у спілкуванні українською мовою, то це був варіант, властивий американській діаспорі, який мав свої особли-

¹² Фроляк Л. Ідіолект як частина говірки / Л.Фроляк // Лінгвістичні студії. – Донецьк: Дон НУ, 2002. – № 10. – С. 206–210.

¹³ Ставицька Л. Про термін *ідіолект* / Л.Ставицька // Українська мова. – 2009. – № 4. – С. 5.

¹⁴ Там само. – С. 3.

¹⁵ Шевельов Ю. З історії незакінченої війни / Ю.Шевельов. – К.: Києво-Могилянська академія, 2009. – С. 38.

¹⁶ Забужко О. Вибране листування на тлі доби / О.Забужко, Ю.Шевельов. – К.: Факт, 2011. – С. 54.

¹⁷ Там само. – С. 176.

¹⁸ Там само. – С. 179.

¹⁹ Шевельов Ю. З історії незакінченої війни / Ю.Шевельов. – К.: Києво-Могилянська академія, 2009. – С. 39.

вості, зокрема «орфографічні риси в душі харківського правопису»²⁰.

Наступний підклас okazіональної лексики Ю.Шевельова – **морфологічні** okazіоналізми, тобто лексеми, в яких співвідношення граматичної форми і семантики суперечить системі мови. Граматичні форми у неформальному писемному мовленні набувають додаткових значень, і такий ефект, за Г.Вокальчук, здебільшого пов'язаний із «порушенням приписів нормативної граматики»²¹. В епістолярії та спогадах зафіксовано чимало випадків «okazіонального вживання граматичних форм узуальних слів»²². Це okazіональні демінутивні форми загальноновживаних загальних назв. Приміром, невеличку статтю, дослідження автор завжди називає зменшувально-пестливим *опусець*: «про що я раз і написав (надрукував малий **опусець**)»²³ – про критичну розвідку «На ристованнях історії літератури»; «Тим часом я написав невеличкий **опусець** про бубчиків...»²⁴ – про есей «ГО-ГАЙ-ГО (Про прозу Юрія Андруховича і з приводу)». До okazіонального формотворення належать також і плюральні форми іменних частин мови, зокрема власних назв: «І розрахунок на вічність – листи зберуться, **Жулинські** їх видадуть...»²⁵. Також в епістолярії спостерігаємо тенденцію до творення okazіональних форм вищого ступеня порівняння прикметників: «...львів'яни були **найрутинованіші** в авангардизмі, кияни, як і личить, в авангардизмі – **найакадемічніші**»²⁶. Прикметник *найакадемічніші* – типовий зразок згаданої моделі okazіонального формотворення від прикметника *академічний*. Натомість прикметник *найрутинованіші* є утворенням складнішого характеру, адже гіпотетична твірна основа цього прикметника – *рутинований* – також okazіоналізм. Відповідно з граматичного погляду це слово є морфологічним okazіоналізмом, а зі словотворчого – лексичним.

Лексичні okazіоналізми – це нові слова, утворені з комбінації узуальних чи okazіональних основ із узуальними афіксами чи неоморфемами відповідно до словотвірної норми чи всупереч їй. Польські дослідники називають такі okazіоналізми словотвірними, оскільки для творення їх найактивніше використовуються вже наявні в мові словотвірні ресурси – афіксація, композиція основ тощо²⁷. Вважаємо, ця група

інновацій – одна з найпродуктивніших серед зафіксованих одиниць і формує одну з базових характеристик ідіолекту Ю.Шевельова. Ґрунтовно обізнаний із дериваційним потенціалом української мови, він широко використовує узуальні афіксальні й кореневі морфеми, комбінуючи їх у своєрідний спосіб. Зокрема активно звертається до ресурсів модифікаційного і транспозиційного словотвору. Творячи морфологічні okazіоналізми, подеколи прагне заповнити семантично вільні комірки в українській мові (як-от із лексемою *знешевченений*, значення якої можна передати лише сполученням узуальних одиниць), а подеколи подає власний морфологічний варіант лексеми, що вже є в мові (скажімо, слово *співрозмовець* із продуктивним для словотворчості Ю.Шевельова суфіксом **-ець** абсолютно синонімічне до літературного *співрозмовник*).

Групу лексичних okazіоналізмів, утворених засобами модифікаційного словотвору, становлять слова, в яких узуальні афікси поєднуються з узуальними коренями, однак у таких комбінаціях, що не властиві літературному варіантові сучасної української мови. Отже, у фактичному матеріалі простежуємо тенденції індивідуального словотвору Ю.Шевельова; продуктивні форманти:

-спів: *співгра, співдумати, співспостерігати, співзиставляти, співкандидат, співлауреат, співгерманізація, співпатріот, співдія* тощо. У цій групі слів можна виокремити ті, в яких уживання префікса **спів-** аналогічне англійському відповідникові. Так, під словом *співпатріот* автор має на увазі не людину, що поділяє з ним патріотичні почуття, а співвітчизника, тобто воно сягає англійського слова *compatriot*. Однак до решти прикладів не можна дібрати прямого відповідника в англійській мові, тому можемо зробити висновок про активне використання префікса **спів-** у дієсловах та іменниках із процесуальною семантикою як про одну з характерних рис ідіолекту Ю.Шевельова;

-ець: *листонісець, нтишівець, співрозмовець, ласкавець, неповоротець* тощо. Тут суфікс виконавця дії **-ець** використано і для творення нових слів (*неповоротець, ласкавець*), і для авторських фонетико-морфологічних відповідників до слів, відомих українській мові (*листоноша – листонісець, співрозмовник – співрозмовець*). У слові *нтишівець* на позначення члена Наукового товариства ім. Тараса Шевченка поєднано два види морфологічного словотвору – аббревіацію й суфіксацію, адже до аббревіатури НТШ додано суфікси **-ів-** та **-ець**. Загалом Ю.Шевельов мав досить активні зв'язки зі згаданою організацією, тому аббревіатуру НТШ він уживав часто й зазвичай по-своєму її обігрував, найчастіше письмово оформлюючи її як *HeTeШa*²⁸;

ви-: *випрогресував, вичітковуватися, вискладаний, вияскравити, вимудруване, вибруньковує*. Цей продуктивний для авторської словотворчості префікс ужито

²⁰ А ж н ю к Б. Українська мова в Новому Світі / Б.Ажнюк // Najnowsze dzieje języków słowiańskich. – Opole, 1999. – С. 245.

²¹ Вокальчук Г. «Я – беззразковості поет» (словотворчість Михайля Семенка) / Г.Вокальчук. – Рівне: Перспектива, 2006. – С. 24.

²² Там само. – С. 24.

²³ Забужко О. Вибране листування на тлі доби / О.Забужко, Ю.Шевельов. – К.: Факт, 2011. – С. 125.

²⁴ Там само. – С. 125.

²⁵ Там само. – С. 91.

²⁶ Там само. – С. 106.

²⁷ Вокальчук Г. Я – беззразковості поет (словотворчість Михайля Семенка) / Г.Вокальчук. – Рівне: Перспектива, 2006. – С. 24.

²⁸ Забужко О. Вибране листування на тлі доби / О.Забужко, Ю.Шевельов. – К.: Факт, 2011. – С. 92.

переважно з дієсловами й вербоїдами, щоб збагатити їхнє значення семою завершеності попереднього етапу й переходу до наступного;

-о: *сварно, втомно, відмовно*. Морфему **-о** мовознавець використовує для творення прислівників. Відповідно до законів українського словотвору прислівники на **-о** творяться від прикметників на **-ий**, однак для жодного зі згаданих прислівників ми не можемо дібрати узуального прикметника, що був би твірною основою (ані слова *сварний*, ані *втомний*, ані *відмовний* словники не фіксують). Тож можемо говорити про подвійну okazіоналізацію, коли реалізований у писемному мовленні прислівник відкриває позицію для потенційного, але не зафіксованого у досліджуваному письмовому дискурсі okazіонального прикметника. Цікавим прикладом okazіональних прислівників цієї групи є слово *безмово-мовно*, твірна основа якого також не реалізована у вжитку;

зне-, роз-: *зnehарковлення, розхарковлення, розтарасений, знешевченчений, розполітикованість, розрадянення*. Ці префікси виступають в узуальному значенні браку певної ознаки чи явища у позначуваній релії внаслідок впливу певних зовнішніх чинників. Перелічені okazіоналізми утворені за граматичною аналогією до узуальної моделі: *зnehкодження, знеболення*. Слова *розтарасений, розполітикованість, розрадянення* структурно перегукуються із компонентом радянської новомови *розкуркулення* та спорідненими з ним *розкуркулений, розкуркуленість*: «...повчальна історія **розрадянення** людини, оплутаної путами радянського виховання психологічно»²⁹; «...виключається з оцінки та дрібна **розполітикованість**, що розідає психіку людини наших днів...»³⁰.

Хоча група лексичних okazіоналізмів найрозмаїтіша і найчисленніша, у писемному дискурсі Ю.Шевельова представлені також інші класи okazіональних номінацій, приміром, **семантичні** okazіоналізми, або **неосемантизми**. Це слова, okazіональне значення яких може бути реалізоване лише у визначеному контексті. Оскільки індивідуальне переосмислення слова передбачає трансформацію його значення (В.Григор'єв називає це «словоперетворенням»³¹), неосемантизм притаманний практично всім жанрам художнього та епістолярного стилю. Не становлять винятку епістолярій та мемуаристика Ю.Шевельова, де часто узуальні лексеми вжито зі значенням, не зафіксованим у літературному варіанті сучасної української мови. Так, лексемі *світобачення* він уживає щодо публікування, оприлюднення, апелюючи до прямого значення обох слів-основ – бачити світ. Розповідаючи про негаразди, пов'язані з виданням тритомника Альбера Камю українською мовою, автор пише:

«...лежить він, бідолашний, десь у їхніх сейфах, під сотнями замків і без будь-якої надії на **світобачення**»³². У спогадах «28 днів особливої служби соціалістичній батьківщині і по тому» він уживає слово *видобуватися* у значенні знаходити вихід із проблемної ситуації: (про Швейка) «Він і не з таких халеп **видобувався**»³³.

Не менш активно автор вдається і до **графосемантизмів**, які О.Стишов також називає графосемантичними або графоакцентованими okazіоналізмами³⁴. Графосемантизми – це okazіональні приклади використання графічних засобів мови в оформленні нової лексеми (маніпуляції з великою та малою літерами, розділовими знаками тощо). Виділення певного звука, складу чи морфеми за допомогою графічних засобів писемного мовлення збагачує семантичну структуру слова новими семами і може висувати на перший план ті значення, які для слова у звичайному оформленні або не властиві взагалі, або є для нього периферійними. Скажімо, слово *надрюкував* могло б бути потрактоване як фонетичний okazіоналізм, якби в ньому не було виділено звук **Ю** великою літерою. Однак в авторському оформленні до семантичної структури слова *надрукувати* додано сему *дрючка*, що ним б'ють за провини. Із контексту очевидно, що це слово стосується оприлюднення критичної рецензії Ю.Шевельова на «Історію української літератури від початків до доби реалізму» Дмитра Чижевського. Саме тому додаткова сема, пов'язана із дрючком, у цьому контексті виступає первинною: «...про що я раз і написав (**надрюкував** малий опусець)»³⁵. Так само слово *інХВормація* з виділеними літерами **Х** і **В** отримує додаткову сему, пов'язану з українським коренем **-хвор-**: «Дякую за інХВормацію про безрух моєї збірочки»³⁶.

Отже, лексичний складник ідіолекту Ю.Шевельова представлений авторизованою лексикою та корпусом okazіональних номінацій. Okazіональні номінації репрезентовані такими типами, як фонетичні, морфологічні, лексичні, а також графосемантизми й семантичні okazіоналізми. Серед них найчисельнішу й найрізноманітнішу групу становлять лексичні okazіоналізми, що наочно демонструють майстерну гру автора із дериваційним потенціалом української мови. Крім актуалізації наявних у мові словотвірних ресурсів, майже кожне нове слово має власний набір культурних інтертекстів та референцій, що робить дослідження мови Ю.Шевельова ще актуальнішим для сучасного мовознавства.

³² З а б у ж к о О. Вибране листування на тлі доби / О.Забужко, Ю.Шевельов. – К.: Факт, 2011. – С. 168.

³³ Там само. – С. 349.

³⁴ С т и ш о в О. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) / О.Стишов. – К.: Вид. Центр КНЛУ, 2003. – С. 49.

³⁵ З а б у ж к о О. Вибране листування на тлі доби / О.Забужко, Ю.Шевельов. – К.: Факт, 2011. – С. 125.

³⁶ Там само. – С. 176.

²⁹ Ш е в е л ь о в Ю. З історії незакінченої війни / Ю. Шевельов. – К.: Києво-Могилянська академія, 2009. – С. 45.

³⁰ Там само. – С. 47.

³¹ Г р и г о р ь е в В. Поетика слова / В.Григор'єв. – Москва: Наука, 1979. – С. 200.